

сніг

Сьогодні чотирнадцятий день відтоді, як Росія напала на нас. З кожним днем місто все більше пустіє. На дорогах трапляються хіба що поодинокі машини. Бути помітним страшно — так наче невидиме око спостерігає за вулицями, і того, хто буде помічений, тут же настигне кара. Люди намагаються менше з'являтися на видноті. Тільки вітер ганяє порожніми вулицями залишки сміття. Київ перетворився на пустелю.

Щоночі спалахи від пострілів і вибухів освітлюють небо на заході. Це могло б видатися красивим, якщо не знати, скільки людей гине після кожного спалаху. У кожній миті цього світла згорають чийсь життя. Життя тих, з ким ми могли би створювати майбутнє, тих, хто так само засинав, мріяв, сподівався, писав повідомлення своїм коханим і близьким людям.

Але тепер їх немає. Ворог прагне знищити нас, сподіваючись на те, що ми підкоримося. Колись я розповів тобі історію про зовсім інших хлопців та дівчат, які жили дуже давно. Тоді той самий ворог прийшов на нашу землю і захопив її. Вони боролися до останнього, але не

здалися. Їхня жага жити на вільній землі й досі всередині багатьох із нас — тих, що захищають зараз наше місто і нашу країну.

Багато років поспіль вороги жили посеред нас, вони нав'язували нам свою мову, музику, жорстокість і цинізм. Брехали одне одному й жили в цій брехні, як свині у багні. Та, якщо роззирнутися навколо, життя не мало нічого спільного ні з їхньою брехнею, яка струменіла звідусіль, ні з тими примарними ідеалами, які вони прагнули вкоренити у нашій свідомості. Усе, що вони вигадали, було чимось велетенським і жахливим — знеособлений світ сталі й бетону, монструозних машин та страхітливої зброї. Народ воїнів-фанатиків, що марширують уперед в ідеальній єдності з однаковими думками в голові та з однаковими гаслами на вустах і переслідують тих, хто хоч чимось від них відрізняється. Мільйони людей з обличчями-масками.

Ми дуже довго йшли до того, щоб бути собою, щоб бути незалежними і самодостатніми. Але нам цього не пробачили. Бути не таким, як інші, завжди важко. Я навчу тебе цьому, донечко. Усе життя ти відчуватимеш опір і нерозуміння, але лише так зможеш дивитися на себе у дзеркало без сорому.

Сьогодні вдень, після нічних обстрілів, ми будували барикаду зі старих цеглин — і я згадав, як ми з тобою читали книжечку «Тваринки-половинки», в якій склали лисичок і зайчат, їжачків і ведмедиків із двох частинок. Тобі дуже подобалося гратися цією книжкою перед сном. І ці цеглинки-половинки нагадали мені твоїх казкових тваринок. А ще я згадую, як увечері на терасі

нашого будинку ми дивилися на зорі й шукали місяць, схожий на кавун. Ось уже чотирнадцять днів, як я не бачив зірок. Їх закривають спалахи снарядів, що вибухають.

Усе наче перевернулося. Я тут, а ти десь далеко. Уночі місто зазнає ран, а вдень ми намагаємося їх лікувати.

Учора вночі падав сніг. Такий самий самотній, як вулиці міста. Я ліг на дорогу й дивився в небо. Почасти тому, що не було бажання рухатися далі, почасти через неясне розуміння того, що відчуваю. Хмарне, сумне небо Києва. Сніг танув у мене на обличчі, а я намагався розгледіти наші з тобою зірочки, проте не знайшов жодної. Вони заховалися, бо тут немає тебе. Тільки порожні вулиці та сніг на них. Але одного дня ти повернешся і з'являться наші з тобою зорі. У місто прийде весна. Наша з тобою весна в найкраще місто на світі, у місто країни, яка перемогла, виборовши свою свободу.

самотність

Ти знаєш, донечко, що лякає? Я починаю забувати. Стираються в пам'яті грані. Усе наче вкриває густий туман. Мені соромно й боляче водночас. Я знаю, що ти десь є, що є твій сміх. Він наче й зараз звучить десь неподалік. Ось ми з тобою малюємо чи їдемо годувати тваринок, ось ти жалієшся, як тобі незручно сидіти у своєму кріселку на задньому сидінні нашої машини. Але як давно це було — наче в іншому житті, наче не зі мною. Я ніби дивлюся фільм про інших людей, які були щасливі, сміялися, сподівалися й поспішали назустріч одне одному. Мені здається, минула вічність, і мої спогади тануть, як силуети дерев у нічному лісі.

Десь на краю свідомості чатують ці спогади, щось дуже відчутне, але без чіткої форми, наче бачиш це краєм ока. Я чіпляюся за них, не відпускаю їх, немов рятівне коло, бо, здається, лише так ти тримаєш мене за руку на шаленій відстані.

Війна, доню, — це самотність. Самотність, яка випаює і спустошує. Самотність тих, хто втратив близьких, самотність тих, хто лишився без дому, самотність тих,

хто поїхав з країни, і самотність тих, хто цю країну боронить. Їхні рідні далеко, і з кожним днем ця прірва більшає. Сьогодні я бачився з хлопцем, який завітав до нас із сусіднього блокпосту. І коли він повертався, його безмовна, одинока хода нічною дорогою немов символізувала все те, що відбувається в думках людей, які мене оточують. Одинокі постаті на одинокій дорозі, яка колись мала початок, але не має кінця.

Щоранку я бачу, як самотнє сонце сходить над порожніми вулицями міста. Ті вулиці скидаються на ріки, з яких випили всю воду. Спорожнілі ріки-вулиці, яким більше немає куди текти.

А ще лякає те, що до всього звикаєш. Навіть до людської смерті. В одному з міст на півдні України зараз гинуть тисячі людей. Ворог безжально руйнує їхні будинки — навмисно саме ті, де ховаються люди. На нас наче тисне невидима могутня сила, залякуючи, аби ми відмовилися від своїх намірів і переконань. Нещодавно вночі уламок збитої ракети влучив у будинок у нашому з тобою місті, пошкодивши лише горішній поверх. І коли я ділився новинами з друзями, які запитували, як там ситуація в Києві, я відповів, що ніч минула тихо, без значних втрат, піймавши себе на думці, що тепер «тихо» — це навіть коли лунають вибухи і руйнуються будинки. Під час обстрілу загинула людина. Це ціле життя, якого більше немає. У когось не стало тата або мами, бабусі або дідуся. Читаючи в новинах про тисячі обірваних життів у тому великому місті на півдні України, до смерті однієї людини починаєш ставитися як до чогось несуттєвого. І від цього стає страшно.

Як швидко до всього звикаєш, як швидко жах стає буденністю. Прокидатися від вибухів, від того, що здригається підлога. Чути свист ракет і гадати, чи не в тебе влучить цього разу. Автоматично скочуватися в куток під найміцнішу стіну обличчям вниз і лише потім прокидатися. Спершу хапати рацію, запитувати, чи є поранені, і тільки тоді розплющувати очі й озиратися.

І так щоночі, і так щоранку. Це перетворюється на рутину, яку навіть перестаєш помічати. Самотні дні спустошених війною міст.

відчувати себе

Досить неочікуваною, але, мабуть, найціннішою навичкою, набутою за останні декілька років, стала здатність не робити того, чого в цей момент не варто, здатність вчасно зупинитися. Це виникає десь на рівні відчуттів. Інколи навіть не можеш пояснити собі сам, чому ухвалюєш те чи інше рішення. Але скільки разів за цей місяць таке вміння виявилось рятівним для мене.

Відчувати себе, чути себе. Це було важливим у звичайному житті, а виявилось, що на війні це критично важливо.

Моя доню, коли пишу тобі, у Києві ледь починається ранок, сонце лише прокидається, наді мною лунають сирени повітряної тривоги — і через кілька хвилин у повітрі чутно вибухи.

Знаєш, рідна, мене постійно з'їдає почуття провини. За власну бездіяльність. За те, що робиш недостатньо, що можеш зробити більше, що ти в чиємусь тилу, що ти тільки обуза, причеп, який сповільнює рух. Що ти не в Маріуполі, Харкові, Чернігові, Ірпені. Що можна приносити більше користі іншим. Що хтось уже загинув, а ти чомусь досі живий і не маєш на це права.

Хочеться їхати в ті міста-привиди просто зараз. І, мабуть, варто буде таки поїхати, коли все скінчиться. Щоб побачити, щоб запам'ятати кожен зруйнований будинок.

Нещодавно я перейшов до іншого підрозділу. Просто не зміг далі створювати ілюзію залученості, бути осторонь від всього, що відбувається навколо. Краще згоріти дотла, ніж тліти потроху. Цей підрозділ ближче до лінії фронту, хоча зараз уже важко сказати, де саме ця лінія. Інколи мені здається, що вона проходить у нас за спинами, у головах тих, хто вважає, що війна почалася лише місяць тому.

Коли в перші дні війни ми всі згуртувалися, то очікували, що ось-ось щось почнеться в найближчі години. Спали, одягнені, на підлозі в одному з торгових центрів Києва, намагаючись використати кожний момент, щоб відпочити. Але минали дні і нічого не відбувалося. Для когось це стало причиною розчарування, і вони пішли. Нещодавно один із тих хлопців повернувся, і я зрозумів, що схоже почуття провини мучить не лише мене.

Тепер я засинаю під вибухи, навколо сиплеться цегла, і щоранку на декілька цілих будинків меншає. Тут було комфортне популярне передмістя Києва, яке перетворилося на пекло. На випалену землю. Це пекло тепер десь і всередині мене. Мені здається, воно все більшає. Уже спалено так багато, стільки мостів зруйновано, що немає вороття назад. Немає нічого, що поєднувало б мене з попереднім життям.

Я не знаю, коли тебе побачу, і боюся про це думати. Боюся, бо не розумію, де ця точка перемоги. Ми всі очікуємо якогось масштабного фіналу — фіналу, якого не буде. Буде

якось інакше, але ніхто не може сказати, як саме. Героїзм тих, хто гинули довкола, розміняють на пафос, що лунатиме з телеекранів, й гучні заяви без сенсу й цінностей.

Знаєш, донечко, тут, на війні, зовсім інакше починаєш ставитися до життя. До кожної миті, коли ще можеш розплющити очі й дихати, до кожної можливості написати тобі. Щоночі я в підвалі. У холодному сирому підвалі, в якому поруч зі мною ще декілька десятків бійців. Коли вибухи лунають десь поблизу, здригається земля над тобою і під тобою, а цей підвал — єдине місце, де можна дожити до ранку.

Одного дня пішов дощ і всі наші окопи та бліндажі почали заповнюватися водою. Маленькими струмочками вона стікала до наших ніг, а я згадав, як ти в кольорових гумових чобітках стрибала по калюжах. З яким захватом і радістю ти чекала на дощ! Дощова м'якість наповнювала собою всі ямки навколо нашого будинку, ти вдягала комбінезон, взувала чобітки — і ми йшли гуляти. Тепер дощ падає без жодного сенсу, поливаючи собою спалені містечка довкола Києва. Як хочеться заплющити очі й уявити, що це лише сон. Так не буває насправді, так просто не може бути. Але заплющувати очі не можна. На місто за нашими спинами суне чорна сарана. Жорстока, бездушна, вона нищить все навколо. Ми потопаємо в дощі, у бруді й диму вибухів, але не даємо їм захопити місто. Коли вибухи лунають безперестанку, уже навіть не розумієш, чи це дійсно ти, чи досі існує світ — чи ти уже в пеклі.

Розповім тобі про одне зі своїх чергувань. Я був на наших позиціях, розташованих на пагорбі. З нього від-

кривається краєвид на всі навколишні села й містечка. А ще на цьому пагорбі стоїть невеличка церква, а біля неї — цвинтар. Навколо мене зібралися всі місцеві песи́ки, які починали жалісно скиглити від кожного вибуху. Їм було дуже страшно, і вони шукали прихисток. Збившись купкою біля моїх ніг, вони, мабуть, почували себе в безпеці.

З цього пагорба було чутно, як періодично вибухають снаряди то праворуч, то ліворуч. Праворуч — то були вибухи від ударів, які ми завдавали по ворогу, а ліворуч вибухали снаряди на наших позиціях. Щоразу вони свистіли десь високо над головою, пролітаючи наді мною. Я бачив, як вибухають наші снаряди там, де був ворог, і бачив, як він стріляє у відповідь. Ліси навколо нас палали. Не від пожежі. Від постійного вогню наших хлопців. Їм було важко. Інколи вони виходили зі своїх лісових позицій до нас по допомогу, і я бачив, наскільки вони втомлені та знесилені. Було багато поранених у різному стані. Але, ти знаєш, жоден із них не покинув своєї позиції. Вони всі повернулися туди — у пекло лісових битв, у палаючі від залпів ліси. І завдяки ним я можу зараз писати тобі.

На тому пагорбі було фантастичне, жахливе і дивне поєднання того, що за інших обставин ніколи в житті не поєдналося б. Цвинтар, церква, песи́ки й вибухи з обох боків. Залишки життя, пошук захисту поруч зі смертю. Моторошне і фантастично-нереальне видовище артилерійської битви. Усе збіглося в одну точку, в одну мить — як квінтесенція того, що відбувалося навколо.